

آثارش بر کاریکاتور جهان می‌گذارد، آن قدر است که وی را گشاینده فصل جدیدی در کاریکاتور می‌نامند.

استاینبرگ، از اولین هنرمندان کاریکاتوریستی است که راهش را از کاریکاتورهای متداول نشریات انتقادی و سیاسی سوا کرد و، با توجه به عنصر خط و با به تصویر کشیدن مفاهیمی بر اساس عناصر بصری، کاریکاتورهایی خلق نمود که در نوع خود منحصر به فرد بودند. در مجموعه آثار او کاریکاتورهای فراوانی وجود دارد که در آنها یک لکه‌رنگ، خط صاف یا منحنی، نقش اول داستان را بر عهده دارند یا موضوع، با توجه به عناصر بصری و مفاهیم بصری مرتبط، با آن خلق شده‌اند.

اما، برای توجیه کوشش‌های استاینبرگ، می‌بایست نگاهی هم به سنت کاریکاتور اروپا در سال‌های بین دو جنگ بیندازیم. برای این کار مناسب‌ترین گزینه نشریه سمپلی‌سی‌سی‌موس^۳ است. صد و سی و سه سال پیش (فروردین ۱۲۷۵ / آوریل ۱۸۹۶)، اولین شماره نشریه سمپلی‌سی‌سی‌موس در آلمان منتشر شد. آلبرت لانگن-سردبیر نشریه سمپلی‌سی‌سی‌موس و مدیر انتشارات لانگن-کسی بود که شناخت عمیقی از ادبیات کهن آلمان داشت. لانگن، تصویر سگ قرمزی را از نژاد بولدگ به عنوان نماد نشریه برگزید (تصویر سگ غرنده‌ای که زنجیرش را پاره کرده و به بیننده، با حالتی تهدیدآمیز، خیره مانده است).

توماس تشودور هاینه، طراح این نماد، از اولین کاریکاتوریست‌هایی بود که به نشریه سمپلی‌سی‌سی‌موس پیوست. از هنرمندان دیگر می‌توان به ادوارد تونی، اولاف

سنت کاریکاتور اروپای پیش از نازیسم

[به بهانه صد و سیزدهمین سالروز انتشار نشریه سمپلی‌سی‌سی‌موس]

سیدامیر سقراطی

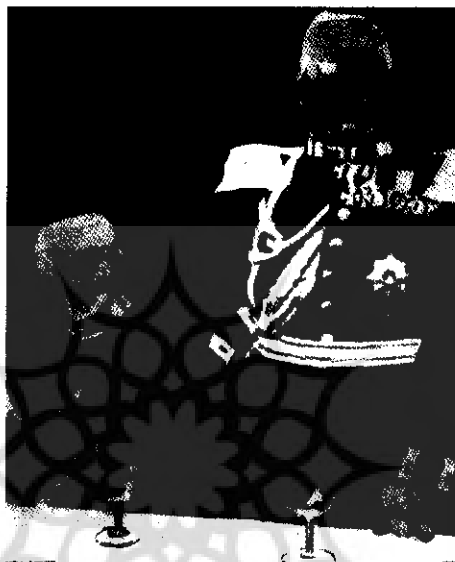
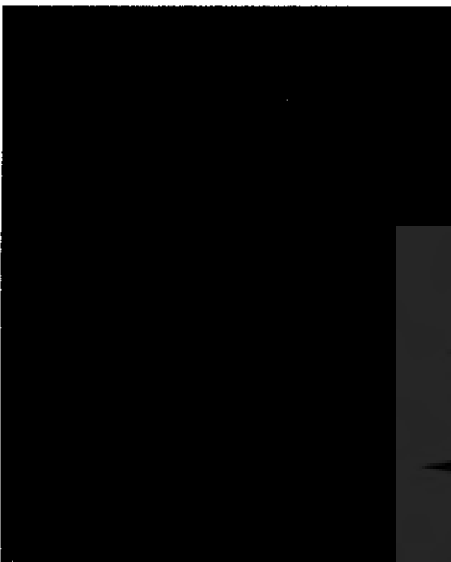
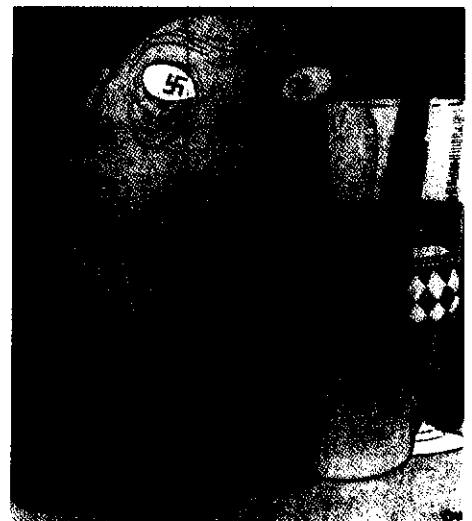
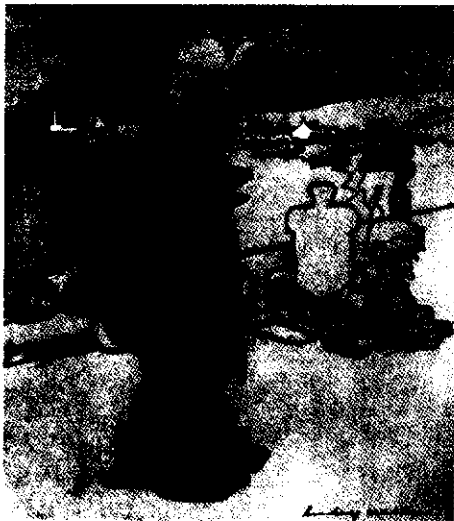
خارجی کپی می‌کردند و آنها را با امضای خود به چاپ می‌رساندند.^۱ بنابراین، قاطعانه باید گفت: چلنگر بر رشد کاریکاتور فکاهی ایران تأثیر به‌سزایی داشته است. اما نمی‌توان این حقیقت را نادیده گرفت که: ورود کاریکاتور معاصر، از جنس آنچه در اروپا در حال پوست‌اندازی و بلوغ بود، نزدیک به دو دهه، پس از انتشار اولین شماره چلنگر، به درازا کشید.

براستی چرا آثار ساتول استاینبرگ آن قدر قابل اهمیت‌اند که برای واشکافی و بررسی کاریکاتور ایران، به چنین قیاسی با آن دست زده‌ام؟

استاینبرگ، در ۱۹۱۴، در رومانی به دنیا آمد و پس از گذراندن رشته روان‌شناسی در دانشگاه بخارست (۱۹۳۲)، به ایتالیا رفت و در آنجا از رشته معماری فارغ‌التحصیل شد. نه سال بعد به آمریکا رفت و از ۱۹۴۱ به این طرف به طراحان مجله نیویورکر پیوست. از این تاریخ به بعد است که به شهرت فراگیر دست می‌یابد. در واقع، تأثیری که

پیشتر، در مقاله‌ای با عنوان از روزنامه تا سینه دیوار^۲، در بررسی زمینه پیدایش کاریکاتورهای نمایشگاهی در ایران، اشاره کردم، «در زمانی که ساتول استاینبرگ، با تحول در کاریکاتور و با درک و برداشت از عنصر بصری خط، این هنر را به مفهومی معاصرتر نزدیک کرده بود، در ایران هنوز نشریه‌ای به نام چلنگر منتشر نمی‌شده!

چلنگر، که کاریکاتوریست‌هایی نظیر بیوک احمدی و غلامعلی لطیفی با آن همکاری داشتند، در زمستان ۱۳۲۹، منتشر شد. به گفته غلامعلی لطیفی، که اولین اثرش در ۲۰ شهریور ۱۳۳۱، در چلنگر منتشر شد، این نشریه «روزنامه نوظهوری بود که در شکل و محتوا با معیارهای رایج روز، به کلی تفاوت داشت و، علاوه بر پیروی کامل از سیاست‌های حزب توده، زبان و نگرش متفاوت و بخصوص کاریکاتورهای محکمی داشت.» در آن زمان- همان طور که در نشریه چلنگر به آن اشاره شده- در برخی از موارد، کاریکاتوریست‌ها از روی آثار هنرمندان

موس

اگر از تفاوت طراحی، دغدغه‌های تکنیکی و تنوع تجارب تجسمی بین کاریکاتورهای سمپلی‌سی‌سی‌موس و استاینبرگ صرف‌نظر کنیم، مهم‌ترین تفاوت را باید در توجه به انسان دانست؛ به این معنا که: اگر کاریکاتور سستی در پی هجو و به تصویر کشیدن ناکامی‌هایی مثل جنگ، اقتصاد، فاشیسم، بیکاری و گرسنگی بود تا بر اذهان عمومی و عاطفه جمعی تأثیر بگذارد، در عوض، استاینبرگ با ریشخندی فلسفی به خود انسان، حماقت‌ها، آرزوها، افکار، توهمات و سرگشتگی او را به تصویر کشید؛ کاری که تا پیش از او متداول نبود.

آثار استاینبرگ را به دفعات دیده‌ایم. آنچه در اینجا می‌بینید، برخی از آثار هنرمندان نشریه سمپلی‌سی‌سی‌موس است که به عنوان نمونه‌ای از سنت کاریکاتور اروپای پیش از نازیسم، قابل توجه و اهمیت هستند. کاریکاتورهایی که، بیش از هر چیز، به مبانی زیبایی‌شناسی مکاتب هنری قرن نوزدهم و آغاز قرن بیستم، پای‌بند بودند.

پی‌نوشت

- ۱- تدیس، شماره ۱۱۶، ۲۵ دی ۱۳۸۶، صص ۱۴ و ۱۵.
- ۲- برای کسب اطلاعات بیشتر رجوع کنید به: سالنامه گل‌آقا، سال چهارم، ۱۳۷۳، و معرفی یک نشریه طنز: چلنگر، مراد محبی، صص ۵۰ - ۸۱

3. Simplicissimus.

۴- کاتالوگ نمایشگاه سمپلی‌سی‌سی‌موس در تهران، ۱ تا ۱۰ دی ۱۳۷۹، ناشر: مؤسسه گل‌آقا.

است. در سمپلی‌سی‌سی‌موس می‌توان کاربرد سیاه‌قلم بر روی زینک را دید. نمونه‌هایی از این طرح‌ها، با کنتراست بسیار قوی بین رنگ‌ها، به حالت پوستر درآمده است.^۱ با دیدن آثار هنرمندان این نشریه، بیش از آنچه شاهد طنز و اغراق در فیگورها باشیم، با آثاری روبه‌رو می‌شویم که بی‌شبهت به یک نقاشی نام‌وتمام نیست. آثاری که ترکیب‌بندی نقاشانه، طراحی فیگوراتیو و رئالیستی و خطوط محکم و قوی‌شان، سوزده‌های تلخ و گزنده این آثار را باورپذیر کرده‌اند.

در زمان انتشار این نشریه، هنرمندان و نویسندگان سمپلی‌سی‌سی‌موس شاهد وقوع جنگ جهانی اول بودند. جنگی که از سوی کشور خودی (آلمان) به راه افتاد. تا ۱۹۳۳، که آخرین شماره این نشریه منتشر شد، وقایع بسیاری اتفاق افتاد که می‌توان آنها را در کاریکاتورهای این نشریه به تماشای نشست. ۱۹۳۳، سال ظهور نازیسم و به قدرت رسیدن هیتلر است. هر چند هنرمندان این نشریه نسبت به ظهور نازیسم هشدار داده بودند، اما، این هشدارها هم نتوانست مردم جهان را از جنگی مهیب، که هفت سال بعد اتفاق افتاد، در امان بدارد. این نشریه را باید سندی قابل اعتنا از چهار دهه پرهراس از زندگی مردم قرن بیستم دانست. ثبت وقایعی نظیر مقدمات جنگ جهانی اول، تبعات ناشی از جنگ و بحران‌های متعدد، تشکیل جمهوری وایمار و مقدمات ظهور فاشیسم اسنادی هستند که تاریخ جهان را با تمامی حماقت‌ها، آرزوها، سراب‌ها و امیدهایش به ما می‌نمایاند.

گولبرانسون، برونو پائول، رودلف ویلکه، فردیناند فن رابزینک، ویلهلم شولتز، کارل آرنولد، جورج گروس، مارسل فریشمان، ... اشاره کرد.

سمپلی‌سی‌سی‌موس، نشریه‌ای قدرتمند و مؤثر بود که نویسندگان مطرحی با آن همکاری می‌کردند؛ از جمله: آنتول فرانس، اوگوست استریندبرگ، توماس مان، هاینریش مان، راینر ماریا ریلکه و هرمان هسه.

در بین آثار هنرمندان این نشریه، که همگی دانش‌آموختگان مدارس هنری بودند، می‌توان تأثیر گراورسازی آلمان، طرح‌های کنده‌کاری و کار روی چوب را دید. همچنین تأثیر هنرمندانی نظیر هانری تولوز لوترک، چاپگر و نقاش وقایع ناب اجتماعی (۱۸۶۴-۱۹۰۱)، آدولف منتسل، نقاش واقع‌گرا (۱۸۱۵-۱۹۰۵)، فلیکس والوتون، چاپگر، نقاش و عضو گروه نبی‌ها (۱۸۶۸-۱۹۲۵) و ماکس کلینگر، چاپگر، نقاش و مجسمه‌ساز موضوعات خیالی و تاریخی (۱۸۵۷-۱۹۲۰) را می‌توان یافت.

ظهور سبک‌های هنری مانند اکسپرسیونیسم، که با زمان انتشار نشریه مصادف بوده است، بر کار هنرمندان این نشریه تأثیر گذاشته است. «کارهای تصویرگری در سمپلی‌سی‌سی‌موس، قیل از این که، به طور کامل، به کاریکاتور نزدیک شود، کارهای پرقدردت در طراحی و گرافیک با شیوه برداشتی ناتورالیستی است. تونالیت رنگ، ارزش هاشورها، سایه‌روشن‌ها، استفاده از رنگ‌های خاکستری، رنگ زرد سوخته مایل به قهوه‌ای و خط‌های قوی در حاشیه دور طراحی‌ها از ویژگی‌های این آثار